

KÜLÖNFÉLÉK.

Ferencz József püspök úr beszéde a főrendiházban. A főrendiház 1911. júl. hó 21-én tartott ülésében az 1911. évi országos költségvetés tárgyalása rendjén a főtiszt. püspök úr a következő beszédet mondotta: (a beszédet és a vallás- és közoktatási miniszter válaszából a rá vonatkozó részt az Országgyűlési Értesítő nyomán közöljük):

Nagyméltóságú elnök úr méltóságos főrendek! Hazafiúi öröm tölti el lelkemet, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszterium jelen évi költségvetésében a kulturális intézmények fejlesztésére és támogatására előirányzott szép és jelentékeny összegek mellett az egyházak segélyezésére is az 1909. évi költségvetésben megállapított segélyösszegekkel szemben 600.000 K-át meghaladó új segélyösszeg van előirányozva, amiből az erdélyi római katolikus státus egyházainak javadalmazására 10.000, a görögszertartású katolikus egyházak részére szintén 10 000, a görögkeleti hitvallású egyházra 20.000, az izraelita vallásúakra 30 000 K, az országos rabbiképzőintézet butorzatának kijavítására 10.000 K, a magyarországi református és ágostai hitvallású evangélikus egyházakra pedig 48.000 korona esik. De bár, ismétlem, hazafiúi érzéssel tölti ez el az én lelkemet, nem tagadhatom, hogy ezt az örömet nem kis mértékben zavarja, hogy ne mondjam, kisebbíti az, hogy, amint bátor voltam rámutatni, e hazában minden egyház részesült ezen újabb államsegély felemelésével bizonyos javadalmokban, egyedül a magyarországi unitárius egyháznak nem jutott ebből a 600.000 koronát meghaladó újabb államsegélyből semmi.

Hát, méltóságos főrendek, nekem többször volt alkalmam hallani azt a megjegyzést, hogy az unitáriusok most is az ő csekély lélekszámukhoz képest jóval több államsegélyben részesülnek, mint a más egyházak. Hiszen ha ez csakugyan úgy lenne, azt hiszem, hogy akkor sem lehetne ellene kifogás és akkor is ezt nagyon természetes dolognak lehetne tartani Mert az édesanya is rendesen a gyöngébb gyermekét ápolja és gondolzza inkább, a közmondás is azt tartja, hogy a földet nem hordják a hegyre és általában a segély természetében és rendeltetésében áll az, — mindennemű segélyt tekintetbe véve — hogy ott sohasem a lélekszám, hanem a szükség lehet és kell, hogy irányadó legyen.

Maga az erre vonatkozó országos törvény is az egyházak segélyezését nem a létszám szerint, hanem a szükség szerint állapítja meg és a jelen költségvetésben is minden egyháznak most újabban megállapított felemelt államsegélye mind a szükséggel van megokolva.

Mint leginkább célomra tartozót legyen szabad e tekintetben szó szerint felolvasnom a 12. rovat indokolását (olvassa): „Emelendő volt — így szól ez az indokolás — és pedig 430 000 koronával a szorosabb értelemben vett magyarországi protestáns egyházak által az 1848: XX. t.-cikk 3. cikkelye alapján élvezett segély, mert az utóbbi évek során kétségtelen beigazolást nyert, hogy e segélyhez fűzött három rendbeli cél, nevezetesen a hívek fej- és

vagyoni adózásában mutatkozó túlterheltség mérséklése, a közigazgatási költségek fedezése és a lelkeszi nyugdíjalapoknak megfelelő támogatása az egyházaknak eddig rendelkezésére bocsátott összeg keretén belül elérhető nem volt.“

Ez az indokolás meggyőződésem szerint is teljesen megfelel a tényeknek, a helyzetnek Ennek értelmében a képviselőház azt, igen természetesen, minden ellenmondás nélkül egyhangulag megszavazta és bizonyos vagyok benne, hogy a főrendiház is megszavazza. Részemről a legnagyobb készséggel hozzájárulok magam is annak megszavazásához. De méltóztassék megengedni, nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, hogy ez az indokolás fokozottabb mértékben rátalál és alkalmazható az unitárius egyházra, mert pl. épen a hívek egyházi adójának apasztása, mérséklése tekintetében úgy tudom, hogy a másik két protestáns egyház az 1909-ben megszavazott 3 millióval némileg legalább enyhítette hibeinek egyházi adóterhét, sőt tudomásom szerint a párbért, az u. n. képét is sok helyen tényleg leszállította. Az unitárius egyház azonban azzal a 120 000 koronával, amely számára 1909-ben megszavaztatott, bizony hibeinek rendes egyházi adóját leszállítani nem tudta és csupán csak az időközi adókat, amelyek a templom-, paplak-, iskolaépítéssel stb -vel járnak, tudta és tudja némileg enyhíteni.

Annak a következtését már kezdjük is érezni, különösen mi erdélyiek, hogy a református egyház, amint említém, képes volt már a képét is részben leszállítani és nem lehetetlen, hogy — mivel különösen az erdélyi részekben az unitárius egyház adózási rendszere épen azon az alapon nyugodott, amelyen a református egyházé, — ennek az adózási rendszernek ezen, hogy úgy mondjam, megzökkenésével most majd a felekezeti béke is veszélyeztetve lehet, már pedig azt hiszem, hogy mindnyájunknak kötelessége és hazafiui szent érzésünk parancsolja, hogy ettől szeretett hazánkat megóvjuk.

Itt nem mulaszthatom el még egyszer a lélekszámra hivatkozni, amely lélekszám kérdése igen sokszor szolgált akadályául annak, hogy egyházunk állami segélyezésének mértéke emeltesse. Egy kimutatás jutott kezeim közé, amely szerint az unitárius egyház középiskolái 1910-ben csakugyan 2 09° -kal nagyobb államsegélyben részesültek, mint amennyi azokat lélekszám szerint megillette volna.

Ámde ezzel szemben ugyanazon kimutatás szerint az ágostai hitvallású evangélikus középiskolák 14.53^o -kal, a reformátusoké pedig 23.32^o -kal, tehát jóval nagyobb államsegélyben részesültek lélekszám szerint. — Esemagában sincs, méltóságos főrendek, hogy én ezt kifogásoljam, vagy ebből egyházi sérelmet akarjak kihozni. A viláért sem, mert természetes dolognak tartom. Mivel úgy az evangélikus, mint a református egyház több iskolát tart fenn, így természetesen több szükséglete is van. A többszükségletből kifolyólag tehát nagyobb percentben is kell részesülnie. Azt hiszem azonban, hogy akkor sem fog a nagyméltóságú miniszter úr igazságtalanságot elkövetni, ha az unitárius egyház segélyezésénél szintén nem a lélekszámot méltóztatik figyelembe venni, hanem a szükségletet.

Mindezeknél fogva bátor vagyok azzal az igen tiszteletteljes kérrrel járulni a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úrhoz, hogy méltóztassék a jövő 1912. évi költségvetésben az unitárius egyház számára is az 1848: XX. t.-cikk 3. cikkelye értelmében az egyházi segélyt abban az arány-

ban felemelni, amint az a jelen költségvetésben már a másik két protestáns egyház számára 480.000 koronával felemeltetett.

Bátor vagyok ezt a kérést annnyival is inkább nagybecsű figyelmébe ajánlani, mert amikor a jelen évi költségvetés a képviselőháznál a pénzügyi bizottságban tárgyalatott, úgy a római katolikusok, mint a reformátusok részéről abban a tekintetben történt felszólalásokra, hogy további segélyezését kérték egyházuknak, nagyméltóságod szives volt jóindulatát nyilvánítani. Nekem semmi okom sincs kételkedni abban, hogy éppen azzal a jóindulattal viseltetik az unitárius egyház iránt is, amelynek tagjai, azt hiszem, sem vallásosságban, sem hazafiságban nem állanak hátrább a másik két protestáns egyház tagjainál. Legfeljebb szegénységük kirívóbb, nyilvánvalóbb, mert az unitárius egyház tagjai bizony legnagyobbbrészt a székely földművelő néphez tartoznak, akik között igen sokan csak szolgálattal tartják fenn életüket s ami még rosszabb, Oláhországba s Amerikába kell kivándorolniok, hogy mindennapi kenyerüket megszerezzék, mert az a pár hold föld, amelyet földműves székely hiveink bírnak, a legintenzívebb gazdálkodás mellett sem hajt sokat az ő kamarájukba, tekintettel arra is, hogy bizony az erdélyi földek messze hátra állanak a Duna és a Tisza közötti földektől, tekintettel továbbá a székely nép szaporodására is, mert Istennek hála, nálunk még, legalább a Székelyföldön, az egyke-rendszer nem divatos. Mindezeknél fogva az a székely nép, amelyhez tartoznak, mondom, ami hiveink is legnagyobbbrészt, megérdemli nemzetfentartási szempontból is az ő védelmét, amire különben nagy országos gond volt eddig is fordítva és hiszem, hogy lesz ezután is.

Méltóztassék meggyőződve lenni a nagyméltóságú miniszter úr, hogy én az igazat megvallva, ami talán meglepő lesz, egyáltalán nem tartom szerencsés dolognak egyik egyházra nézve sem azt, hogy önfentartása érdekében az államhoz kénytelen fordulni és magam részéről sokkal szivesebben megszavaznám minden más egyháznak az államsegélyt, ha azt mondhatnám, hogy hála Istennek, az én egyházam nincs rászorulva; de mivel — sajnos — ezt nem tehetem, kénytelen vagyok ismételtlen kérésemet a nagyméltóságú miniszter úr nagybecsű figyelmébe ajánlani.

Zichy János gr. vallás- és közoktatásügyi miniszter:

Nagyméltóságú elnök úr! Méltóságos főrendek! Én nagyon szivesen megnyugtathatom Ferencz József püspök úr ő méltóságát azokra vonatkozólag, amiket mondani szives volt. (Helyeslés.) Nagyon szivesen fogom ugyanis az unitárius egyház segélyezési mérvének megállapításánál jövőben mindenekelőtt a szükségletet és másodsorban a lélekszám arányát alapul venni, annnyival inkább, mert a kormány törekvése az egyházak segélyezésénél odairányul, hogy — amint mondottam is — az 1848: XX. t.-c. az igényeknek és anyagi erőik mérvének megfelelőleg successive végrehajtassék. (Helyeslés.)

Torda város képviselőtestülete a Mária-kongregáció ellen. A városi képviselőtestület még márciusban fölterjesztést intézett a vallás- és közoktatási miniszterhez, kérve őt, hogy a tordai áll. gimnáziumban maga az igazgató vezetése alatt működő Mária-kongregációt, mely szélső felekezeti célokot szolgál, az ifjúságba a felekezeti társadalom káros szellemét oltja bele egy oly városban, mely „történelmi multjánál fogva is mindig büszkén tekintette magát

a felekezeti béke és lelkiismereti szabadság klasszikus helyének", oszlassa fel s működését szüntesse meg.

A közoktatási miniszter e felterjesztésre adott válaszában a vallás-erkölcsi élet előmozdítására működő ilyen vallási intézmények és egyesületek létesítését „kivánatosnak” tartja s a kongregációt nemhogy megszüntetné, hanem elvárja a közönségtől, hogy bármely hitfelekezet belső ügyeibe nem avatkozik, sőt az igazgató és tanári kar ez irányú működését tőle telhetően támogatni is fogja.

A képviselőtestület a miniszter válaszát nem vette tudomásul, hanem „mély szomorúsággal” írta be jegyzőkönyvébe e választ s határozatában ismergeti a Mária-kongregáció azon tanításait, melyek az ifjúság szellemét és a felekezeti békét megrontják s „igazsága felemelő érzetében és tudatában” kijelenti, hogy ilyen egyesületeket működésükben nem támogat, hanem tőle telhetően megakadályoz. Mert a város az állami intézet létesítéséhez nem azért járult oly jelentékeny áldozatokkal, hogy az „felekezeti villongások átkos tanyája legyen”, hanem azért, hogy legyen az „a tudás, a józan ismeret, az igaz Krisztusi hit és szeretet, a valódi felvilágosodás és lelki szabadságra vezetés, a magyar nemzeti eszme és kultúra hegyen épült erős vára”. Reméli a képviselőtestület, hogy e mélységes hazafiúi érzéstől áthatott aggodalma visszhangra talál s a miniszter megtalálja a módját, hogy a felekezeti harcnak már-már az egész országban fellobbanó tüze bölcs mérséklettel eloltassék s iskola és egyház, hit és tudás egymással karöltve, egymást megértve műveljék a kultúrát s ezáltal munkálják oly sokat szenvedett édes hazánknak üdvét, javát és felvirágzását.

Elismeréssel említjük a képviselőtestületnek ezt a liberális és hazafias szellemtől áthatott határozatát, amely élénk tudatában van annak a nemes és nagy örökségnek, melyet a város dicső múltjától átvett s annak az erkölcsi törvénynek, hogy ez a „nemesség kötelez”. Ha minden város ily értelemben tenné meg kötelességét a szabadelvű haladás iránt, akkor nem kellene félnünk a klerikálizmusnak már-már veszélyessé növekedő nagy hatalmától.

Dr. Baltazár Dezső lett a legnagyobb (tiszántúli) ref. egyházkerületnek csaknem egyhangúan megválasztott püspöke. Még 40 éves sincs, tehát kiváló képességek kell hogy ékesítsék az új püspököt, kiben a közöizalom ennyire összpontosult. Teológiai tanulmányai elvégzése után Tisza Kálmán családjában lett nevelő, ez alatt elvégezte a jogi tanfolyamot is s megszerezte a jogi doktorátust. Majd Berlinben és Heidelbergben hallgatott főképp egyházjogot. Azután 3 évig a közokt. minisztériumban volt s 1900-ban Hajdúszoboszló papja lett. Nemsokára jegyző, egyházkerületi és zsinati képviselő, 1904-ben Hajdúböszörmény lelkésze.

1907-ben az orsz. ref. lelkészegyesület elnöke lett. Széles látókörű, erős akaratú férfi, szíven hordja és felkarolja a szegény nép sorsát.

Beiktatása aug. 6-án lesz megfelelő ünnepélyek között.

A vallás- és közoktatási vita. Amit mi protestánsok már régóta észrevetünk s aggódo figyelemmel kísértünk, az a közoktatási vita alatt végre az ország színe előtt is bebizonyult. Voltak ennek a klerikális kongregációs irány-

nak védelmezői is; voltak, akik szőrmentén szóltak a kérdéshez s nem azonosították a kongregációt a kath. iskola nevelési eszméjével. Aztán mások analogiákat kerestek a prot. iskolákban működő különböző egyesületekben. A közoktatási miniszter igyekezett megnyugtani a nem nagyon lázongó közvéleményt, hogy ő az állami intézetekben a partikulárizmusnak ezt az áramlatát igyekezni fog feltartóztatni. Egyébként pedig, azt hisszük, hogy „a vallás-erkölcsi életnek“ ez a kongregációs „ápolása és élesztése“ a hosszúra nyúlt kultusz-vita dacára folyni fog a jövő évben épen úgy, ha nem öntudatosabb éberséggel, mint folyt a múltban

X. Pius a napokban „De diebus festis“ címen egy iratot adott ki, melyben ahoz „a fölötte célszerűnek látszó elhatározáshoz jutott, hogy az egyház által megszabott ünnepnapok számát csökkenteni fogja“. Nem sok közünk van a kérdéshez, mert az ünnepek megállapítása minden egyháznak saját maga keblbi ügye. De mégis eszünkbe jut, hogy bizonyos kath. ünnepeken az állami hivatalok szünetelnek, az iskolák vakációznak, a kereskedelmi élet, az ipari és mezeti munka szünetel. Pedig állami törvény van arról, hogy egyik felekezet tagjai sem kötelezhetők arra, hogy más vallásfelekezetbeliek ünnepét megtartsák. (1868 évi 53. t. c. 19. §-a) Nem azt mutatja a tényleges állapot, hogy a r. kath. egyház ünnepei tényleg állami ünnepek?

Egyébként pedig a „belső indítás“-ból eredő irat tartalmára megállapíthatjuk, hogy az ünnepek számának csökkentését a mai modern élet gyakorlati követelményeire való hivatkozással kezdeményezte s ezért csak helyesíthetjük.

Prohászka Ottokár, Székesfehérvár tudós püspöke elérte azt a dicsőséget, hogy indexre került. A magyar katolikus főpapságnak ez a disze és büszkesége hirdetni mert olyan elveket, melyek a római egyház tanításával ellentétben állanak ugyan, de a józan ésszel és korunk felvilágosult szellemével annál belsőbb összhangban élnek. Ezt az index-kongregáció nem nézhette el. S amennyire gyönyörködtünk Prohászka tanításaiban mi protestánsok is, annyira megbotráncoltunk azon a gyöngeségén, hogy az első vihar szelére laudabiliter se subjecit. Amily magasan állott tiszteletünkben, épen annyira lesüllyedt előttünk ez erkölcsi gyöngesége miatt.

Jatho Károly kölni ev lelkész a poroszországi ev. egyház főtanácsa hivatalvesztésre ítélte. Ez a német Zoványi-ügy méltán kelt protestáns német körökben közfigyelmet. A porosz ev. egyház a múlt évben egy olyan bizottságot (Spruch-collegium) állított fel, amelynek az a hivatása, hogy a szentírásból és az egyház tanaitól eltérően tanító papok felett bíraskodjék. Nemsokára két pap ellen érkezik panasz. Az egyik *Traub*, aki nem akarta a konfirmált növendékeket az apostoli hitformára kötelezni. A másik Jatho, akit a főtanács kérdőre von.

Igaz-e, hogy ő az Istent a pantheismus értelmében hirdeti, hogy a kereszténység szerinte nem abszolút vallás, hogy nincs személyes halhatatlanság s végül hogy hajlandó-e a tanok mellett megmaradni? Jatho a felszólításra kifejtí álláspontját. Istent és a világot a pantheismus szellemében szorosan

összetartozónak vallja; tagadja az eredendő bűnt; Jézust a kereszténység hirdetőjének tartja, de nem tökéletes megváltónak s a halhatatlanságról azt mondja, hogy arról semmi bizonyost nem tud hinni. Végül kijelenti, hogy e tanítások lelkiismeretével s a kereszténységgel megegyeznek és ezek mellett megmarad.

Jatho egyházközsége állást foglalt Jatho mellett s tiltakozott ellene, hogy 20 év óta működő, közszeretben és tiszteletben álló papját idegenek feljelentésére „téves tanok“ miatt elítéljék s állásától megfosszák. Hiába volt a tiltakozás, a bizottság kimondta Jatho tanítására, hogy ellenkezik a kereszténységgel s erre a főtanács elmozdította állásától.

Az egyházközség széleskörű akciót indított Jatho anyagi támogatására úgy, hogy eddig mintegy 70.000 márka gyűlt össze erre a célra.

Ez az ítélet az egész protestáns világot foglalkoztatja, de természetesen Németországban ver fel nagyobb hullámokat. A Vereinigung der Freunde der christlichen Welt az egyháznak az államtól való elválasztását követeli.

Sürgeti az országos ev. egyház reformját abban az irányban, hogy annak feladata és hatásköre csak a külső igazgatásra, az egyházi hivatalok és intézmények fenntartására szoríttassék; a hitvallás kérdései, az isteni tiszteletek rendjének megállapítása az egyházközségekre ruháztassék

Gyász hírek. *László Pál* abásfalvi lakos, munkás és eredményekben gazdag életét júl hó 1-én 73 éves korában, házasságának 50. évében bevégezvén, jobblétre tért. Halálát özvegye és Domokos, János, Dániel, Gyula és Anna nevű gyermekei gyászolják — *Özv. Sándor Mártonné, szül. Bartha Mária* életének 80-ik, özvegyiségének 2-ik évében júl. hó 8 án Homoródoklándon elhunyt. Halálát kiierjedt rokonság, köztük, dr. Szolga Ferenc gimn. tanár, gyászolja.